

Picker Károly: Megjegyzések a lelki epidémiák lényegéről*

A szuggesztió lényege

lelki epidémiák legnagyobb részét tömegszuggesztiókra szokás visszavezetni. A szuggesztió jellemző elemei gyanánt szokás felfogni a tudat bizonyos szűkülését és a lelki reakciók abnormis voltát. Vizsgáljuk, mennyiben áll meg az e két elem formálta meghatározás.

A tudatszűkülésről szólva, meg kell különböztetnünk:

a) a tudat-tartalom (*Bewusstseinsinhalt*) szűkülését. Ez úgyszólván mindig adva van, hisz közismert tény, hogy a tudat egyszerre csak egy tárgyat tarthat látósíkjának közepén (*Blickpunkt*). Ez tehát nem a szuggesztiónak különös velejárója;

b) a tudat-funkció szűkülését. Még ez is sokkal gyakoribb lelki tény azonban, mint általában hiszik. A figyelemnek minden formája magával hozza ezt az állapotot. Minden erősen igénybevevő szellemi vagy testi működés egyúttal nagyszámú ingert „reagál le”, amelyek így nem jutnak a tudatba. És amint valamit akarok, a tudatfunkcióm többé-kevésbé megsűkül. Vannak már most szerzők, akik minden ilyen esetben már szuggesztióról beszélnek. Valóban, akik a szuggesztiónak a mindennapi lelkiéletben nagy szerepet adnak, mindenféle nem teljesen átgondolt, nem épenséggel racionális cselekvést elszenvedt szuggesztiókat szoktak minősíteni. Hogy kézzelfogható példát adjunk. Ha egy kislány a sötét kamrában a macska villogó szemétől megijed s visítva elszalad, azt szuggesztióknak mondják, csakúgy, mintha egy nemrég hallott mese, vagy elszenvedett hasonló ijedelem következtében képzelte volna el a rettentő állatot.

* Szerző e megjegyzéseket még a háború előtt küldte be vonatkozással Berkovics Renének hasontárgyú cikkére. A háborús lelkiállapot sok abnormitása közepette talán e fejtegetések ma is érdeklődésre számíthatnak. *A szerk.*

De aki a világból nem akar egy ködös szuggesztió-sorozatot csinálni és a szuggesztió fogalma alatt valami határozott és elhatárolható dolgot akar érteni, az csak a második esetet, fogja szuggesztiónak nevezhetni.

Tehát még szűkebbre kell fogalmunkat mérni. A szuggesztió nem azonos a tudatfunkció szűkülésével, hanem annak fegy alfaja.

Míg ugyanis a figyelő vagy akarva cselekvő tudatot a cél-, vagy egyéb élmény képzete megszőkíti s egyéb tárgyaktól elvonja: addig az egy, ilykép megkülönböztetett irányban normális, sőt esetleg annál is erősebb tudatműködés folyik, itt élénkek az asszociációk és normálisak a reakciók.

A szuggesztió ellenben mint valami merev, idegen test ül a tudatban. A szuggerált tartalmat a páciens valóságnak tartja; és a tudatnak azon elemei s funkciói, amelyek ennek ellene szólanának, egyszerűen el vannak némítva, érvényen kívül helyezve. Úgy lehetne ezt tán illusztrálni, hogy nemcsak az elvontan racionális, hanem az organikus kritika is hiányzik. Minthogy ez hiányozhat egészben vagy részben, merev határt vonni szuggesztió és nem-szuggesztió közt még így sem lehet. Aztán a tudat-szakadás (*Bewusstseinspaltung*) esetei is mutatják, hogy egy bizonyos kritikai apparátus még az igazi szuggesztióval szemben is jelen van, csak többé-kevésbé teljesen a tudatalattiba (illetőleg e pácienseknél az elnyomott második személytudatba) küszöböltetik.

Ezzel elérkeztünk volna a tulajdonképeni szuggesztióhoz. Hipnotikus és hipnoid állapotok ennek a jellemző kísérői. Ezek mindenütt nagy mértékben passzívok. Ha a normális tudatot a formálhatóság és rugalmasság (elaszticitás és plaszticitás) minden egyes személynél sajátos vegyülete karakterizálja, úgy a hipnotizált tudatából a rugalmasság hiányzik. A formáló erő már most az idegen személy gyakorolta szuggesztió esetén a szuggeráló akarat, amely úgyszólván kiváltja a páciensben azt az állapotot, mely önállóan nem képes reakciókat kiváltani. Az önszuggesztió esetén gyakran egy nagy erejű mozgás, ill. élménykomplexum megélésének tendenciája váltja ki hamisan egy létrejöttéhez szükséges külső föltétel valóságának tudatát. Az ijedős kislányban például az ijedség idegűtjai oly simán működnek s oly állandó izgalomban vannak, hogy az ingerlevezetés (*décharge*) könnyítésére a macska képzete erős és a *décharge* megtörténte a macska realitását csak erősíti. Míg a normális tudatban a valóság

észlelete szabja meg (nagyban és egészben) a reakciókat, addig az autoszugesztióban bizonyos mechanikus erejű mozgás, ill. élmény tendenciák szabják meg, mit lássunk valóságnak. Hasonlóképpen, de kissé bonyolultabban az idegenszugesztiónál is. Mert ott a páciens tudatállapota úgyszólván korlátozza és körülírja a lehetséges reakciók természetét; a közelebbi választást a szuggeráló akarat gyakorolja.

Ehez a ponthoz érve, nem volna érdektelen, de nem is kockázattalan, a szugesztió tüneteit Pikler megmaradási és ellentétességi, — vagy még speciálisabban Freud *Verdrängungs*-elméletéből levezetni. Ez utóbbi fogalom ilyen alkalmazásban kibővülne; és úgy mondhatnók, hogy negatív érték előjelű kiküszöbölés történik szugesztió alatt. Valószínű, hogy így az esetek egy részében az éber- és az álom-tudaton és akaraton kívül még egy tudatállapotot kellene megkülönböztetnünk, amelynek az előbbi kettőhöz való viszonya adná a szugesztió lényegét. Lehetségesnek látszik továbbá a szugesztiós tudatszűkülés bizonyos közelebbi szerkezeti körülírása. Tudjuk ugyanis, hogy idegen személyek tudattartalma, szóbeli vagy mimikus közlés útján, normális lelkiállapotban is behatolhat tudatunkba. A hallott beszéd megértésének módja, mint ismeretes az, hogy a mondatot, amelyet hallunk, egyidejűleg, sőt gyakran előzetesen, a beszélővel párhuzamosan megkonstruáljuk. Részben tehát igen hasonlít tudatunk tartalma az övéhez. De hasonló részen kívül még több is találtatik tudatunkban: a beszélőt látjuk is és nemcsak halljuk, hanem tudjuk is, hogy mi halljuk, sőt egyidejűleg tán meg is ítéljük gondolatmenetét. És ez az, ami a szugesztió alatt kisebb-nagyobb, de mindig jelentékeny mértékben hiányzik, ez a tudatszűkülés közelebbi értelme, ezért nem plus, hanem minus a szugesztió a rendes lelkiélettel szemben. Most látjuk, hogy ülhet az idegen elem, a szugesztió, mintegy összeköttetés nélkül mereven lelkiéletünk szövetében — mert ép az összeköttetés az, ami hiányzik, a hogyan és miért tudata.

Az itt vázoltakból azonban a továbbiak alapjául csak a szugesztió fogalmának bizonyos korlátozása szükséges, amelynek ajánlatos voltát, egyelőre csak az egyéni lélektan szempontjából, most a reakciók helyessége (normalitása) kritériumának kapcsán akarjuk kimutatni.

Kérdésünk lényege ez: mit ért, mit érthet az orvos, illetőleg pszichiáter normális reakció alatt és meddig illetékes az ő tudománya e normalitás megállapítására. Továbbá: milyen

határok közt lehet a reakcióból a lelki folyamatra következtetni?

A normális” szónak két általánosan elfogadott értelme van amelyeket jó széttartani. Jelenthet ugyanis normális 1. valamely szabálynak megfelelő, valami szabály szerint helyes minőséget, 2. átlagos, a szóbanforgó egyedek legnagyobb részénél fenforgó tulajdonságot. Széles egészben, nagyjában véve, (de csak így!) a lelki statisztika számára e két fogalom összeesik: az emberek nagyobb része lelkileg normális, egészséges.

Az értékfogalmat pedig, amely szerint az átlagos s az egészséges itt nagyjából egybeesik, maga az élet szolgáltatja és működteti, s ez a széles fogalom az életképesség, mert ez az egészség fogalmának utolsó lehetséges elmélyítése.

Eszerint a pszichológusnak, mint olyannak se joga, se kötelessége kutatni, hogy egy reakció, amelyet bizonyos faj, osztály csoport normálisnak ismer el és amelynek létrejötté orvosi szempontból normális cselekvéshez vagy gondolati folyamathoz van kötve, miféle értékítéletnek, véleménynek, szociális áramlatnak köszönheti létrejöttét. Ezt kutatni, itt esetleg tömeg, vagy általában szociális szuggesziót kimutatni, a társadalomtudomány dolga lesz.

Például. Hogyha a felnőtt Sioux-indiánus egy ellenséges törzs tagját meglátva lenyilazta, csatakiáltásba tört ki, rárontott, énekes deklamációba fogott és leskalpolta — a kulturtörténelemnek, a szociológiának elég dolgot ad mindezt megmagyarázni és összefüggésekbe foglalni. Az egyéni pszichológusnak azonban nem feladata itt faji szuggesziók vagy hasonlók után keresni, e magatartás „irracionalitását” megmagyarázandó. Az illető Siouxra nézve, ama hatalmas és kegyetlen viszonyok között, ez a viselkedés és csak ez normális; a meztelen szükség vitte rá, nem pedig valami légbőlkoholt észszülemény.

Ha ellenben egy európai fiú egy csomó indián regény elolvasása után soktollú főnököt lát magában és a szomszédja fiának rohan a baltájával: akkor lesz okunk és alkalmunk lelki abnormitást feltételezni.

Es itt elérkeztünk második kérdésünkhöz: hogy milyen határok közt lehet a reakciók azonosságából a lelki folyamatok azonosságára s azonos értékére következtetni.

S a felelet nem eshet messze attól a régi mondástól, hogyha ketten ugyanazt teszik, nem ugyanaz. Ha két embert cselekedni látok, látom az ingert s a reakciót. De hogy milyen

utak kötik össze a kettőt, azt nem tudom: s lehet, hogy olyan különbség van két egyformán cselekvő egyén lelki tevékenységei között, mintha az egyik a Váci-körúton, Podmaniczky-utcán és Aréna-úton menne az Andrássy-út egyik végéről a másikra, a második meg egyenesen az Andrássy-úton. Példánkban az európai fiú ép úgy fölemelte baltáját s ordítva rohant a másikra, mint a Sioux; és mégis egyik normálisan, másik abnormisan cselekedett, egyik helyen megvolt a beteges tudatszűkülés, másikon épen magasfokú koncentráció.

Amiből azt a következtetést vonjuk le: hogy sohasem szabad valamely reakciót egy elvont racionális sémához hasonlítva, azt önmagában abnormisnak nyilvánítani; hanem mindig figyelembe kell venni a lelki utat, amelyen át az adott körülmények közt létrejöhetett.

2. Szociális szuggesztio

Kíséreljük meg már mostan, mi történik, ha a szuggesztio így nyert, valamivel szűkebb, de viszont valóban lélektani értékű fogalmát bizonyos szociális történésekre alkalmazzuk. Még mindig az egyén lélektanánál maradunk. De most azt vizsgáljuk, hogy ama társadalmi hatások, melyeket általában tömegszuggesztioknak szokás minősíteni (s amelyek oly sokfélék, hogy jobban illik rájuk az általunk használt szociális szuggesztio neve) mennyiben járnak tényleg a szuggesztióra jellemző lelkiállapottal.

Azt fogjuk találni, hogy bizonyos társadalmi jelenségekben valóban van része a szuggesztiónak. De a tömegszuggesztioknak nevezett állapotok nagyobb része más és egyszerűbb lelki folyamatokra vezethető vissza, mint az imitáció, az ismétlés, az igazatosság tényeire, amelyek mind *sui generis* tények és nem „bonthatók fel” tovább szuggesztiókra. Viszont alkalmunk lesz pontosan meghatározni a falláciákat, amelyek avval járnak, hogy mind a jelenségekre a szuggesztio nevét ragasztjuk.

Kétségtelen, hogy vannak esetek, amikor bizonyos tömegek tagjai úgy viselkednek, mint a hipnotikus szuggesztio alatt állók; másrészi kimutatható az is, aki vagy ami befolyásolja őket. Az ilyen tömeg tagjainak tudata ugyan már legtöbbször jóelőre megszőkül és valami rájuk nézve igen jelentékeny tényre van beállítva, mint pl. a munkaalkalom, béremelés, valami ellentállás letörése. De az ilymód adott határokon

belül a vezető, vagy a körülmények adta ösztönzés valóban abnormális erőre kap fölöttük, szinte mechanikusan követik. A vezető presztízse, egy meggyújtott gyufa, vagy útban fekvő kőrákás adta eszmetársítás, ellenállhatatlanul működik, korlátlanul betölti a tömeg tagjainak tudatát.

Amikor a szuggesztió vagy önszuggesztió minden jele ilyenképen adva van, bizonyára megengedett dolog az egész lelkiállapotot erről az alkatrészeről megnevezni. De még ilyenkor is működnek a tömeg tagjaiban konkurráló lelki folyamatok, amelyek viszont gyakran minden szuggesztió nélkül, csak önmagukban, nagy mértékben befolyásolják a tömeg tagjainak tudatát annyira, hogy rendkívül érdekes tünetek mutatkoznak, amelyeket azonban egyenesen hiba szuggesztiónak minősíteni. Hol akadunk például szuggesztióinak nyomására, ha király váró tömegben a kocsisor láttakor fölzúg az éljen? Azt már megállapítottuk, hogy lélektanilag valami „király-szuggesztió”-ról beszélni nem lehet. *Várás* ellenben van és *figyelem*; tehát a tudatnak egy bizonyos beállítása és szűkülése és bizonyos reakció-útnak előkészítése, feszültsége. Ez már például elégtően magyarázza a hamis décharge-okat, melyeket egy idegen kocsi okozhat. Elhangzik az első éljen, nagyon gyakran minden befolyásoló szándék nélkül, maga is mint valódi feszültség kitörése. De tegyük föl, hogy agent-provocateur-ök ordítottak először; nem szuggesztió ez? Nem, hanem igenis számítógépes felhasználása a tömegtagok egy másik lelki hajlamának: az *utánzásnak*. Az uralkodó akarat, amely a szuggesztióinak nevezett viszony egészét vezeti, szabályozza, hiányzik; mert az agent provocateur nem szabja meg, hanem szűkebb értelemben követni kénytelen a tömeg hangulatát s csak kitörését könnyíti meg. Ép így nehéz feltalálni a tömeg befolyásolt tagjaiban az elszenvedett szuggesztiót jellemző abnormális tudatszűkülést. Tudatszűkülés van, de a rendkívüli viszonyok teljesen igazolják. Formidábilis darab valóság az a tömeg, amelynek részét az egyesek alkotják s a benne lakozó, majdnem korlátlan lehetőségek bizony megokolttá teszik tagjainak sajátos *tömeg-izgatottságát*, amelyről később még többet kell majd mondanunk. És az uralkodó látásának emocionális hatása sokkal mélyebben gyökerezik, mint pusztán tömeghatásban: vitális erejű és részben ősi értékekben. Ami már most az utánzást (imitációt) illeti, annak hatása rendkívül mély és általános és a modern lélektani elméletek legtöbbjéből igen egyszerűen levezethető. Ha tényleg

több élmény tendencia küzd állandóan a tudatbajutásért; ha ezek az élménytendenciák egyúttal mozgástendenciák is; és ha valamely mozgás észlelése az illető mozgás-érzés bizonyos mértékű utánzásával jár: úgy nyilvánvaló, hogy a mozgás észlelése nagyban erősíti és gyakran diadalra juttatja az illető mozgástendenciát. Különösen a tömegjelenségekben van nagy része ilykép az utánzásnak.

Ez állítás példái számosak és közismertek. Mindenki tapasztalhatta, milyen ásító rohamot támaszt unatkozó társaságban az a könnyelmű ember, aki először elásítja magát. Ismeretes a Duse példája is, aki a *Kaméliás Hölgy* harmadik felvonásában percekig hangtalan feszültségben tartotta hallgatóit, mielőtt köhögni kezdett; de köhögésére percekig tartó köhögés zúgott át a nézőtérén, úgy hogy a színészeknek hallgatva kellett megvárniuk, míg elmúlik. Harmadik, kevésbé egyszerű és rikító példa: ha valaki akkor érkezik ebédelő társaságába, mikor már mind ettek, a jóllakottak pillantásai alatt gyorsabban, kevesebbet, kedvtelenebbül eszik. Beszélhetünk-e itt szuggesztióról? Talán csak az utánzás láncba fonódó határai hiányoznak, a rágó állkapcsok szimpátiája: s ezt kellemetlen érezni. Nem valami szuggesztió hiányzik; az egész jelenség inkább csak fiziológiai természetű. Az ismétlés lélektani hatásai hasonló mód kézenfekvőek és nem szuggesztió alapulnak.

A két fő hibaforrást, amelyekből odajutunk, hogy ily fontos és különböző dolgokat a szuggesztió subája alá dugjunk, megint egy példa kapcsán fogjuk megjelölni. A hölgyek a divat szerint öltözködnek. A divat többé-kevésbé szép vagy csúnya lehet. Vannak esetek, amikor az asszonyok egész jól belátják, hogy a divat csúnya, de mégis követik. Más esetekben csak azért, mert divatos, el vannak ragadtatva akármilyen modelltől. Az első esetben körülbelül így vázolható az asszony tudatában tényleg adott processzus: Nem épen szép ez a ruha, gondolja, de idén ezt fogják hordani, tehát megveszem. Ez olyan tiszta gondolati folyamat, oly tudatos okoskodás, hogy szinte csodálatos, hogyan kerül hozzá a szuggesztió fogalma. Hogy nem az illető asszony lélektani megfigyeléséből, az világos. Kívülről — onnét kerül hozzá, hogy a divatban is mutatkozó valamely szociális erőt szuggesztióknak szokás nevezni, s így a lelki folyamat, amely által ez az erő az egészben érvényesül, szintén szuggesztió címet és jelleget kap.

Mi van azonban a második esetben az asszony tudatában?

„A szabóm azt mondja, ez a ruha szép; szép is; megveszem.”
 Vagy: „A szabóm azt mondja, szép. Megveszem. Nagyon szép.”
 A reakció valóban olyan, hogy, ha abnormis tudatszűkülés követné, elszenvedett szuggesztiónak tulajdoníthatnák. (Érdekes itt mindjárt megjegyezni, hogy amit a hölgy valóságnak vesz, mi pedig szuggerálnak, nem dolog, hanem érték, ha azt tartanok, hogy a ruha ízléses, nem szuggesztioról beszélünk, hanem jóízlésről.) Azonban kétségen kívül áll, hogy a legtöbb esetben abnormis tudatszűkülés nem jár a ruha vásárlással. Az illető asszonynak kezdetlegesebb az ízlése; neki már a szabó és a divat ítélete nehezen megfelelőbbé válhat. A pszichológus pedig azáltal jut hozzá, hogy a szuggesztio tényállását megszerkeszse, hogy a James *psychologist's fallacy*-ját követi el. E hibát James így határozza meg: azt a tudatot, amelyet a leírt lelkiállapot tárgyáról bír, a kutató összezavarja avval, amelyet ő maga bír az illető tárgyról. A pszichológusnak magának megvan a nézete a divat szépségéről és célszerűségéről, azonban mégis alkalmazkodik a divathoz. A hölgyekben is feltételez hát élénk szépségérzést, tendenciát helyes öltözködésre. De minthogy mégsem öltözködnek helyesen, kell egy ellentétes szuggesztio is a tényleges öltözködés „megmagyarázásához”.

Itt újra nyilvánvaló az érték nagy szerepe a szociális szuggesztioról szóló tanokban. Valóban egy értékrendszer, egy világfelfogás *des Pudels Kern*, amelyből ez az egész különös gondolatirány származik, sőt, amint látni fogjuk, ez az értékfelfogás, ha elfogadjuk, elég széles határok között igazolja is amaz elméleteket.

Ha lelkiéletünk mindazon részeit, amelyek a család, a társadalom, a divat, a szokás hatalma alatt állanak, szuggesztioknak nevezzük, miben különböznek ezek a lelki folyamatok azoktól, amelyeket ezzel ellentétben a kritika, a tudás szabályozta magatartás neve alá helyezünk? Lélektanilag semmiben; mert amint a legkülönbözőbb értékű tételekre lehet formailag kifogástalan ítéleteket építeni, úgy a legnevetségesebb tévhit is szolgálhat kiindulópontjául annak a folyamatnak, amelyet abstrakt gondolkozásnak nevezünk. A különbség csakis értékbeli. Azt a lelki folyamatot, amelynek irányító elemeit helyesnek ismerjük el, racionálisnak nevezzük, a többiek szuggesztioknak. De ha ezt a felfogást következetesen alkalmazzuk, oda jutunk, hogy lélektanilag a helyes és a nem helyes folyamat közt nem

lévén lényeges különbség, mind a kettő szuggesztió, csak egyik megfelel bizonyos értékeknek, másik nem. Evvel a szuggesztió elmélet *ad absurdum* van vezetve s csak az hiányzik, hogy ezt a szokásos éles formában fejezzük ki, mondván, hogy ez elmélet szerint az is csak szuggesztió, hogy minden lelkifolyamat szuggesztió.

A világfelfogás pedig, amelyből minden igazolást nyer, a racionalizmus és individualizmus felfogása. Ha a társadalmi lét célja az egyén boldogsága, s az egyéni cselekvésnek is normális célja egy jólét-maximum elérése; ha tényleg mégis vannak társadalom-lélektani erők, amelyek ellene hatnak e céloknak, sőt a tömegben lévő ember lelki élete tipikusan ilyen az ő szempontjából célelles erők hatása alatt áll: úgy közelfekvő dolog az ilyen ellenálló erők hatását irracionális, szuggesztiós folyamatokra visszavezetni, az ész vezette cselekvésekkel szembehelyezni. Ha továbbá az irracionális erők úgy viselkednek, mintha bizonyos osztályok vagy kasztok érdekeit védnek ama kívánatos legfelsőbb jó ellen, úgy a szuggesztió gyanúja még nagyobb erőt kap, mert most már van olyan osztály is, amelynek érdekében áll szuggesztiót gyakorolni.

Bizonyos korlátokon belül (melyeken túl egyáltalán nem lehet értelmesen szuggesztióról beszélni) így mély és jelentős értelme adódik a szuggesztió fogalmának. Ez azonban történet-filozófiai értelem, amelyet a lélektanitól jó élesen elválasztani.

3. A lelki epidémiák

Igyekezzünk tisztán tudományos fogalmakkal a lelki epidémiák lényegét megérteni.

Mindenekelőtt két nagy vidéket kell itt megkülönböztetnünk. Kutathatjuk a lelki tömegjelenségekben résztvevő egyének pszichéjét, vagy magának a tömegnek vagy csoportnak lelki-állapotát. Még pontosabban: a kérdéses tömegjelenségeket az egyéni lélektan, vagy a szociológia törvényeivel való összefüggéseikre nézve vizsgálhatjuk.

Az egyéni lélektan mondanivalóinak egy csekély részét a szuggesztió fogalmának kapcsán vázoltuk. Gyakran épenséggel a pszichopatólogusnak van a dolgokról a legtöbb mondanivalója: minden olyan esetben, amikor valamely tömegjelenség az idegrendszer zavaraival van egybekötve. A vitustánc, a tömeggyógyulások ennek példái, idetartoznak többé-kevésbé a pánikok is. Ellenben a divat százfajta jelensége, amelyeknek

egésze a közvélemény életét is meghatározza; az emberek tényleges (testi) együttléte által alkotott és a tisztán lelki jellegű tömegek és a bennük lefolyó lelki jelenségek, amelyeket az orvos, de sőt az egyéni pszichológus sem mindig tekinthet abnormálisnak, ezek nagyjából a lélektan és a szociológia körébe tartoznak.

És itt rögtön felmerül az a kérdés, hogy vajon mindig amit szellemi epidémiának szokás nevezni, abnormis-e a társadalomtudomány szempontjából? E kérdésre a következő alapvető megfontolásból vonhatjuk le a feleletet: Az egyén életének majd minden pillanatában, gondolatainak és cselekvéseinek legnagyobb részében kénytelen saját társadalmi csoportjának szokásaival és felfogásaival számolni. Tehát olyan dolgokban is erősen függünk a társadalom gyakorlatából és ítéleteitől, amelyeket önmagunkban, egyedül teszünk. S anélkül hogy e befolyást tudatosan érezzük.

És ha ez ma így van, akkor korábbi, szűkebb és szigorúbb társadalmi szervezetű időkben még nagyobb mértékben volt így. Nekünk mégsem egész ritkán vannak elvont értékítéleteink, amelyek a társadalom parancsának ellenszegülnek. De hosszú korokon át, a hagyományos csoport szokásai által szentesített volt az értéknek aránytalanul legfontosabb konkrét megjelenési formája; amely tényállást semmiképp sem tudom olyan pontosan leírni, mint az angol frázissal: *it was practically the only chance of realizing it*.

Van tehát egész és csoport közt egy állandó alapvető lelki viszony. Mennyiben változik ez lelki epidémiák alkalmával?

Az épen említett állandó viszonyban a csoport tudatának elemei mint szabályozó, vezető, korlátozó momentumok szerepelnek. Mintegy idegen hatalom, amelyhez az egyén akarata a maga kisszerűségében, többé-kevésbé teljesen alkalmazkodni kénytelen. Az egyénnek nem szabad vétenie a csoport törvényei ellen.

Azonban minden olyan esetben, amikor lelki epidémiáról beszélhetünk, az egyén ugyanazon tudattartalommal van eltelve mint a csoport s így vele egynek, konformisnak érzi magát. Az egyén és a csoport tendenciái nem gátolják egymást, hanem ellenkezőleg kölcsönösen erősítik. Az első kiáltó szava nem részvétlen idegen csendbe hull bele, hanem a csoport kiáltásává nő.

De bármit cselekszik a csoport, ez a cselekvés az

egyénre nézve bizonyos értelemben szabály. A mai tömeg tagjának csakúgy, mint a primitív klantagnak *vox populi* igen mély értelemben *vox dei*. A csoport cselekvésének ez a törvénytermészete, amely legalább pillanatnyilag érvényesül mindaddig, míg a tömeg tagjai újra valamely alapvetőbb, hatalmasabb szabály tudatára nem ébrednek nézetünk szerint a lelki epidémia legfontosabb alkotó eleme.

Ehhez egy második tételt kell kapcsolnunk: a csoport egész „lelki epidémiákban” mint tömeg szerepel, fizikailag, vagy modern formákban legalább lelkileg (képző tudattartalom révén) összpontosítva van: és viszont mindenütt ahol ilyen összpontosítás megvan, megvan a csoporttudat keletkezésének tendenciája is. Ez a megállapítás a legérdekesebb világítást veti az emberi gyülekezeteknek s a szokás illetőleg törvény által való szabályozásuknak történetére. Aztán mélyebben, egyszerűbben és precízebben, mint a szuggesztívó jelszava, megokolja ez a fölfogás a tömegindulatok kezdetleges és csökevény voltát. Rendkívül érdekesen lehet továbbá e tételek kapcsán kifejteni Jellinek fölfogását a jog fejlődéséről, amely szerint az a ténylegesnek normaszerűvé válásából nem kevésbé áll, mint a normaszerűnek ténylegessé válásából. Meglepő következményeket kapunk belőlük a tömegek amoralitásának hírhedt kérdésében is: mert megértjük, hogy volt egy korszak, amelyben a tömeg illetőleg a csoport tette *eo ipso moralis* volt; hogy ez az erkölcsi fölfogás csökevényként bennünk is megvan, de rendes körülmények között csak egyéb magasabb értékeléseinktől támogatva érvényesülhet. (*Majoritätsglaube!*)

És itt egy új következéshez jutottunk, amellyel be akarjuk fejezni ezt a felette szűkös vázlatot. Az utcai tömeg lélektana lehet egészben hasonló akármely tanácskozó gyülekezetéhez. Szociológiai megítélésük mégis nagyon különböző lesz, és legpregnansabban s leghelyesebben osztályozni őket azon szociális szabályok szerint lehet, amelyekkel a tömegek tudattartalma viszonyban áll, s eme viszony természete szerint. Az egyéni lélektan egy izgatott parlamenti ülésben mindenféle abnormitásokat fedezhet fel; hogy szociológiai szempontból ez a parlamenti tömeg abnorm-e, más kérdés. Aligha csalódunk, ha azt hisszük, hogy így a szociológia részére még a Tarde kitűnő lélektani beosztásánál is használhatóbb és érdekesebb rendszert kapunk a tömegek természe-

téről. Ismételjük, hogy a szociológiai elem nem minden tömeg természetének leírásánál egyforma fontos. Politikai természetűekben a normaszerűség eleme hatványozott jelentőségű, patológikus természetű járványokban esetleg érdektelenné válhat. De mindenütt jellemző a „szellemi epidémiára”, hogy a tömegesen latens egyéni hajlandóságok bennük nem nyomódnak el, hanem a tömeg magaviselete által erősítetnek és így a társadalom pszichéjében (egészséges vagy egészségtelen) egyensúlyi zavar áll be.

Ez a zavar is szűkülés. Az „epidémia” idején a hagyományos szabályok és szokások nagyrésze egész eltűnik a tömeg tudatából, és az egy epidemikus tartalom ideiglenesen minden egyebet elnyom. Ebben az értelemben tán szabad, lélektani képet használva, szociális szuggesztióról beszélni.

És tán itt sem kár elfeledni, hogy semmi sem olyan szuggesztív, mint az elvont gondolatok.